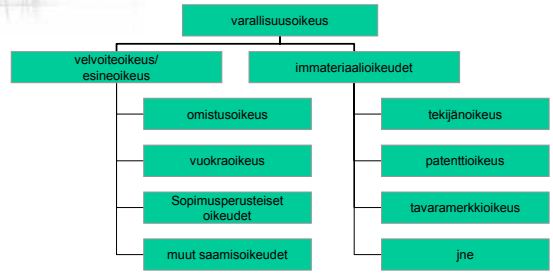

Aineettomat oikeudet ohjelmistoliiketoiminnassa 13.2.2003

Teemu Soininen
Asianajotoimisto Opplex Oy

Tekijänoikeus ja muut aineettomien hyödykkeiden suojamuodot englanniksi Intellectual property rights eli IPR

Immateriaalioikeudet Suomen oikeusjärjestelmässä

- Tekijänoikeus ja ns. lähioikeudet
- Patentti
- Hyödyllisyysmallioikeus
- Mallioikeus
- Integroitujen piirien suoja
- Kasvinjalostajanoikeus
- Tavaramerkkioikeus
- Toiminimioikeus
- Sopimaton menettely elinkeinotoiminnassa
- (Jne.)

Tekijänoikeuden kohde

- "Sillä joka on luonut **kirjallisen tai taiteellisen** teoksen, on tekijänoikeus teokseen..." (Tekijänoikeuslaki 1 §)
- Mikä tahansa **luovan** työn tulos
- **Itsenäinen ja omaperäinen**
- Ei tarvitse rekisteröidä, ei ©-merkkiä tms.
- Teoksen ei tarvitse olla taiteellinen
- Pelkkä luovuus riittää!

Esimerkkejä teoksista

- kirjallisuus: romaanit, tietokirjat, runot, sähköposti...
- sävellykset
- maalaukset
- rakennukset
- tietokoneohjelmistot
- mitkä tahansa luovan työn tulokset

Teoskynnys

- Jotta saisi tekijänoikeuden suojaa, teoksen on oltava riittävän itsenäinen ja omaperäinen eli ylittävä **teoskynnys**
- Eri teoslajeilla erilainen teoskynnys:
 - kirjallinen teos ylittää teoskynnyksen helpohkosti
 - rakennuksilla ja käyttöesineillä korkea teoskynnys
- Valinnan mahdollisuus:
 - yksi osa luovuutta on inhimillinen valinta suuresta määrästä mahdollisuuksia, joista yksikään ei ole selvästi ainoa oikea.

Teoskynnys - esimerkki

- Autonkuljettajantutkimnon suorittamista varten laadittu kyselylomake ei ollut teos. Se oli laadittu muodoltaan ulkomaisen esikuvan mukaiseksi ja sisällöltään ministeriön valvonnan alaisena sekä ministeriön ohjeiden mukaan. Ei siten omaperäinen ja itsenäinen. (KKO 1971 II 7)

Tietokoneohjelman teoskynnys?

- Teoskynnys matala.
- KM 1997:
 - Omaperäisyys ilmenee ohjelmoijan tekemissä valinnoissa eri ohjelmointiratkaisuvaihtoehtojen välillä.
- Mikäli ongelmaan on olemassa ainoastaan yksi/muutama ratkaisu, joihin päädytään mekaanisesti ulkoisten tekijöiden perusteella, ei ohjelma ilmennä ohjelmoijan omaperäistä luovaa panosta. Käytännössä harvinaista!

Mitä suojataan?

- Ei aihetta, motiivia, ideaa jne.
 - Samasta ideasta saa kirjoittaa romaanin jne.
 - Suojaa vailla ideat, periaatteet, algoritmit, joille tietokoneohjelma perustuu
- Toisaalta data, bitit, fyysinen tallennusmuoto ei voi olla tekijänoikeuden kohteena
- Tekijänoikeus suojaa idean ja datan välissä olevaa luovuuden ilmiä

Onko teos?

- Bingoliput eivät teoksia.
- "Tekijänoikeus ei suojaa ideaa eikä menetelmää sellaisenaan."**
 - Esim. idea kehittää bingopeliin järjestelmä, jonka mukaan numeroyhdistelmät valikoituvat ja jolla saadaan bingon muodostavia keskenään samanlaisia numeroyhdistelmiä mahdollisimman vähän, on tekijänoikeudellisesti vapaa. (TN 1997:15)

Onko teos?

- A oli kehittänyt tiedonhallintajärjestelmän, jonka tarkoituksena oli tuottaa mahdollisimman helposti yrityksen päätöksenteon kannalta merkitykselliset tulosteet.
- Tiedonhallintajärjestelmä, jolla pyritään jonkin asian käytännön toteuttamiseen, ei sellaisenaan ole teos.**
- Järjestelmään perustuva yksityinen ATK-ohjelma voi sen sijaan saada tekijänoikeussuojaa. (TN 1986:3)
- Lautapelin pelisäännöt saavat tekijänoikeussuojaa kirjallisena teoksena ja pelilauta kuvataiteen tuotteena. (TN 1994:7)

Teos - teoskappale

- Teoskappale on teoksen esineellinen ilmentymä
 - kirja, alkuperäinen käsikirjoitus, valokopio käsikirjoituksesta, ...
 - rakennuksen piirustukset, rakennuksen pienoismalli, rakennus, valokuva rakennuksesta, ...
 - tietokoneohjelman listaus lähdekielisenä, tietokoneohjelma käännettynä konekielelle, tallennettuna levykkeelle, keskusmuistissa, ...

Tekijä

- Se joka on luonut teoksen
- Luomiseen pystyy vain **ihminen** ⇒ kone ei voi olla tekijä
- Yritys ei tekijä, mutta tekijänoikeudet voivat siirtyä yritykselle, esim. tekijän **työnantajalle**.

Asianajotoimisto Opplex Oy

Monta tekijää

- Yhteisteos
 - tekijöiden panoksia ei voi erottaa
 - tekijänoikeus yhteisesti kaikilla tekijöillä
- Yhteen liitetty teos
 - tekijöiden panokset erotettavissa
 - jokainen tekijä määrää omasta osuudestaan

Asianajotoimisto Opplex Oy

Monta tekijää: esimerkkejä

- Teos oli julkaistu A:n nimellä. B, joka oli julkaisua varten keräillyt aineistoa ja selvitetty taustatietoja vaati, että hänet tunnustetaan toiseksi tekijäksi. Vaatimus hylättiin, koska ei ollut näytetty, että B olisi osallistunut julkaisun muodon ja rakenteen luomiseen, eikä B:n panoksen voitu näin katsoa ylittäneen teoskynnystä. (Vaasan HO 27.12.1985)
- Piirtoheitinkalvosarjaan sisältyneet A:n suunnittelemat ja B:n toteuttamat piirrokset katsottiin syntyneen sellaisen yhteistyön tuloksena, että A:lla ja B:llä oli yhteinen tekijänoikeus niihin. (Turun HO 2.8.1995)

Asianajotoimisto Opplex Oy

Työsuhteeteos

- Työsuhteessa luodun teoksen oikeudet siirtyvät yleensä automaattisesti työnantajalle
 - Tietokoneohjelmat ja tietokannat: TekijäL 40 b §
 - Muut teokset: vakiintunut käytäntö, toimialan edellyttämä laajuus
 - Ei koske yliopistojen ja korkeakoulujen tutkijoita ja opettajia ellei erikseen sovita – yleensä sovitaan.
- Arvioitava liittyykö teoksen luominen työtehtäviin
 - Esim. aika, paikka, välineet eivät ratkaise

Asianajotoimisto Opplex Oy

Taloudelliset ja moraaliset oikeudet

- Tekijänoikeus voidaan jakaa:
 - **taloudellisiin** oikeuksiin ja
 - **moraalisiin** oikeuksiin

Asianajotoimisto Opplex Oy

Taloudelliset oikeudet

- Taloudelliset oikeudet takaavat tekijälle **yksinoikeuden hyödyntää teosta taloudellisesti**
 - valmistamalla siitä kappaleita (kopiointi); ja
 - saattamalla se yleisön saataviin.
 - Julkinen esittäminen
 - Julkinen näyttäminen
 - Kappaleiden levittäminen
 - (Yleisölle välittäminen)

Asianajotoimisto Opplex Oy

Taloudelliset oikeudet: kappaleiden valmistaminen

- Tekijän yksinoikeus valmistaa teoksesta kappaleita eli kopioida sitä.
- Kopiointia on myös teoksen siirtäminen laitteeseen, jolla teos voidaan toisintaa

Taloudelliset oikeudet: Yleisön saataville saattaminen

- Tekijän yksinoikeus saattaa teos yleisön saataville
 - muuttamattomana tai muutettuna
 - käännöksenä tai muunnelmana
 - toisessa kirjallisuus- tai taidelajissa
 - toista tekotapaa käyttäen
- Teos esitetään julkisesti; näytetään julkisesti; sen kappale tarjotaan myytäväksi, vuokrattavaksi, lainattavaksi tai muuten levitetään yleisölle.

Moraaliset oikeudet

- **Isyysoikeus:** Oikeus tulla mainituksi tekijänä
 - Tekijäl 3.1: Kun teoksesta valmistetaan kappale tai teos saatetaan yleisön saataviin, on tekijä ilmoitettava sillä tavoin kuin hyvä tapa vaatii.
- **Respektioikeus:** Tekijää ei saa loukata
 - Tekijäl 3.2: "Teosta älköön muutettako tekijän kirjallista tai taiteellista arvoa tahi omalaatuisuutta loukkaavalla tavalla, älköönkään sitä myöskään saatettako yleisön saataviin tekijää sanotuin tavoin loukkaavassa muodossa tai yhteydessä."

Suoja-aika

- Tekijänoikeus on voimassa 70 vuotta tekijän kuolinvuodesta
 - useita tekijöitä - viimeisen kuolinvuodesta
 - 30-vuotias henkilö luo teoksen, elää 80-vuotiaaksi, tekijänoikeus suojaa teosta yhteensä 120 vuotta

Rajoituksia tekijänoikeuteen

- Oikeus valmistaa muutama kappale julkistetusta teoksesta yksityistä käyttöä varten.
- Ns. konsumoituminen eli levitysoikeuden raukeaminen.
- Siteeraus oikeus
- Lehdistön lainaus oikeus
- Esittämisvapaus jumalanpalveluksen, opetuksen jne. Yhteydessä
- jne.

Tekijänoikeus tietokoneohjelmaan

- Tekijäl 1§:n mukaan kirjallisena teoksena pidetään mm. tietokoneohjelmaa.
- Tekijänoikeutta ei ole alunperin kehitetty tietokoneohjelmia varten → ongelmia
- Luovuus ilmenee ohjelmistoissa eri tavalla kuin perinteisissä teoksissa
- Tekijänoikeus ei suojaa ohjelmiston ideointia eikä algoritmeja vaan "koodausta"

Tietokoneohjelmia koskevia poikkeuksia: *kappaleiden valmistus ja muutokset*

- Oikeus valmistaa sellaiset kappaleet ja tehdä sellaiset muutokset, jotka ovat tarpeen ohjelman käyttämiseen aiottuun tarkoitukseen.
- Koskee myös virheiden korjaamista
- Edellyttää, että laillisesti hankkinut ohjelman
 - TekijäL 25 j § 1 mom
- Ei pakottava säännös: voidaan sopimuksella kieltää!

Tietokoneohjelmia koskevia poikkeuksia: *oikeus varmuuskopioon*

- 1 Oltava oikeus käyttää tietokoneohjelmaa (lisenssinhaltija)
- Varmuuskopion valmistamisen oltava tarpeen ohjelman käytön kannalta.
 - TekijäL 25 j § 2 mom.
 - Pakottava säännös: ei voida sopimuksella rajoittaa!

Tietokoneohjelmia koskevia poikkeuksia: *toiminnan selvittäminen*

- Jos oikeus käyttää ohjelmaa on myös oikeus tutkia ohjelmaa normaalikäytön yhteydessä
 - TekijäL 25 j § 3 mom: "saa tarkastella, tutkia tai kokeilla ohjelman toimintaa niiden ideoiden ja periaatteiden selvittämiseksi, jotka ovat ohjelman osan perustana, jos tekee sen ohjelman tietokoneen muistiin lukemisen tai ohjelman näyttämisen, ajamisen, siirtämisen tai tallettämisen yhteydessä"
 - Pakottava säännös: ei voida sopimuksella rajoittaa!

Tietokoneohjelmia koskevia poikkeuksia: *koodin kääntäminen*

- Vain, jos välttämätöntä yhteentoimivuuden saavuttamiseksi itsenäisesti luodun ohjelman ja muiden ohjelmien välillä (TekijäL 25 j § 4 mom.)
- Oltava oikeus käyttää ohjelmaa
- Ei, jos tieto on muuten helposti saatavissa
- Vain yhteentoimivuudelle tarpeelliset ohjelman osat
- Näin saatujen tietojen käyttö rajoitettu!
 - Ei muuhun tarkoitukseen, luovuttaa muille, käyttää samanlaisen ohjelman kehittämiseen, valmistamiseen jne.
- Muuten tekijänoikeutta loukkaavasti
- Pakottava säännös!

Tekijänoikeus tietokoneohjelmaan

- Kappaleen valmistaminen tietokoneohjelman osalta erikoisuus:
 - Ohjelman normaali käyttö edellyttää kappaleen valmistamista (esim. kiintolevyille ja/tai keskusmuistiin)
 - Vrt. esim. kirjan lukeminen
- Kappaleen valmistamista koskevan yksinoikeuden perusteella tekijä voi käytännössä kieltää ohjelman käytön.
- Ei kappaleita yksityistä käyttöä varten.

Muut immateriaalioikeudet

- Ns. lähioikeudet (tietokantojen suoja, luettelosuoja, oikeus valokuvaan ym.)
- Patentti
- Tavaramerkki
- Teknisten suojakeinojen suoja
- Ym.

Tietokanta- ja luettelosuoja

- Luettelossa suuri määrä tietoja
- Tietokanta, edellyttänyt huomattavaa panostusta
- Yksinoikeus määrätä koko sisällöstä tai sen olennaisesta osasta kappaleita valmistamalla ja yleisön saataviin saattamalla
- Suojaa kokonaisuutta, ei yksittäisiä tietoja
- Suoja-aika 15 v työn valmistumisesta tai julkistamisesta
- Ongelmana mm. käsitteiden epämääräisyys
 - mitä ovat tietokanta, huomattava panostus, olennainen osa jne.

Patentti

- Patentti $\neq$ tekijänoikeus
- Tekijänoikeus suojaa luovuutta
 - itsenäinen, omaperäinen, tekijän persoonallisuus
- Patentti suojaa keksintöä
 - uusi, keksinnöllinen, tekninen teho

Yleiset patentoitavuuskriteerit

- uutuus
 - lähes mikä tahansa julkistuminen estää
- keksinnöllisyys
 - keksinnön tuoma lisäarvo aikaisemmin tunnettuun verrattuna, ei ilmeinen
- tekninen teho
 - toimii; esim. ikiliikkuja voi olla uusi ja keksinnöllinen, mutta se ei toimi

Patentilla keksintöön yksinoikeus

- Yksinoikeus patentoidun keksinnön ammattimaiseen hyödyntämiseen
- Alueellisesti: Suomessa myönnetty patentti voimassa Suomessa
- ajallisesti: max 20 v, vuosimaksut
- Toisin kuin tekijänoikeus, vain ammattimainen hyväksikäyttö on suojattu

Kansainvälisyys

- Yl. patentti voimassa maassa, jossa myönnetty
 - ulkomaiset hakemukset 1 v Suomen hakemuksesta
- Kv-hakemuksella (PCT) voidaan patentoitavuus selvittää useassa maassa
 - lisäksi tarvitaan kansalliset hakemukset
- Euroopan patenttihakemus (EPC): patentti myönnetään koko Eurooppaan
 - saatetaan erikseen voimaan kansallisesti

Ohjelmistojen patentoitavuus

- PatL 1§: "Keksinnöksi ei katsota...tietokoneohjelmaa"
- Aikaisemmin katsottu, ettei ohjelma ole tekninen keksintö
- Tilanne on muuttunut merkittävästi ja kehittyä edelleen
- USA:ssa ohjelmistot hyvin laajasti patentoitavissa
 - patentti osin korvaamassa USA:ssa tekijänoikeuden ohjelmistojen tärkeimpänä suojamuotona
 - nykyisin myös liiketoimintamenetelmät patentoitavissa
- Euroopassakin ohjelmistot ovat jo usein patentoitavissa
 - käytäntö horjuvaa

Tavaramerkki

- Saadaan vakiinnuttamalla tai rekisteröimällä
- Suojaa tavaran alkuperää
- Suojaa nimetyissä tavaraluokissa
- Rekisteröimistä haetaan kansallisesti tai esim. koko Euroopan Unioniin
- Tärkeää suojata hyvä nimi, brandi, mutta tavaramerkki ei suojaa itse tuotetta.

Teknisen suojauksen suoja

- USA:ssa DMCA 1998
- EU:ssa tietoyhteiskuntadirektiivi 2001:
 - oikeudellinen suoja tehokkaiden teknisten toimenpiteiden kiertämistä vastaan
- Suomessa tekijänoikeustoimikunnan mietintö ja HE 2002 (=lakimuutos vireillä)
- Lailla kielletään teknisen suojan kiertäminen
- Paikataan huonoja teknisiä suojauksia oikeudellisesti?
- Laajentaa oikeudet myös sellaiseen tietoon, jota ei ennen ole suojattu (esim. tosiasiat)
- ei koske tietokoneohjelmia